

О ДИЈАЛОГУ КУЛТУРА У НАСТАВИ РУСКОГ КАО СТРАНОГ ЈЕЗИКА

Настава страних језика нераскидиво је повезана са културом и традицијом земље и народа чији се језик учи. Савремена лингводидактика и методика наставе страних језика велики значај придају културолошкој и лингвокултуролошкој компоненти, тј. учењу језика посредством културе, дијалога и вештине адекватног комуникативног понашања у ситуацијама карактеристичним за одређени социокултурни контекст. Интегрисано учење језика и културе постепено уводи ученика у нову социокултурну реалност – формира објективну слику о земљи и народу чији се језик учи, открива начин живота и мишљења представника других култура. Тако се упоредо са усвајањем новог језика одвија тзв. „секундарна акултурација и социјализација” личности, тј. формирање код ученика способности да проникну у личност и менталитет носилаца друге културе и истовремено прошире властита знања, искуства и поглед на свет.

Рад се бави културом и међукултурном комуникацијом у настави и актуелним уџбеницима руског језика за основне и средње школе. Испитује се заступљеност елемената руске и српске националне културе и усвајање језика на бази потенцијалног успостављања дијалога међу њима. Резултати истраживања треба да покажу да ли је интегрисани приступ језика и културе адекватно имплементиран у наставу руског језика у нашим школама, да ли на прави начин учествује у изграђивању комуникативне компетенције у сфери интеркултурне комуникације, као и да ли омогућава повезивање и успостављања дијалога међу представницима двеју култура – руске и српске.

Кључне речи: руски језик, уџбеник руског језика, настава, култура, међукултурна комуникација.

Foreign language teaching is inextricably linked with the culture and tradition of the country and people whose language is being studied. Contemporary language didactics and foreign language teaching methods attach great importance to the cultural and linguistic component, i.e. language learning through culture, dialogue and the skill of adequate communicative behavior in situations characteristic of a certain socio-cultural context. Integrated learning of language and culture gradually introduces the student to a new socio-cultural reality – it forms an objective image of the country and people whose language is being studied, reveals the way of life and opinions of representatives of other languages. Thus, along with the acquisition of a new language, the so-called “secondary acculturation and socialization” of personality, i.e. formation in students of the ability to penetrate into the personality and mentality of the representatives of another culture and at the same time expand their own knowledge, experiences and outlook on the world.

The paper deals with culture and intercultural communication in teaching and current textbooks of the Russian language for primary and secondary schools. The representation of elements of Russian and Serbian national culture and the acquisition of languages on the basis of the potential establishment of dialogue between them is examined. The research results should show whether the integrated approach to language and culture is adequately implemented in the teaching of the Russian language in our schools, whether it properly participates in the building of communicative competence in the sphere of intercultural communication, as well as whether it enables the connection and establishment of dialogue between the representatives of the two cultures – Russian and Serbian.

Keywords: Russian language, Russian language textbook, teaching, culture, intercultural communication.

Увод

Нови дидактички приступи у учењу страних језика, који су обележили последње деценије XX и почетак XXI века, значајно мењају однос према култури, стављајући акценат на дијалог и интеркултурну комуникацију као интегралне делове наставе страних језика. Иако се однос према елементима културе и цивилизације кроз историју развоја лингводидактике мењао, данас култура представља неодвојиви део наставе страних језика и један од важних параметара њеног квалитета. У савременој настави елементи језичке културе и размена културолошких садржаја посредством дијалога значајна су средства за развој комуникативно-културолошке и социокултурне компетенције, али и личносних, вредносних, естетских, моралних и духовних карактеристика личности.

Интеркултурни приступ у учењу страних језика интегрисан је у образовне системе многих европских земаља, те данас представља део модерне плотодидактике и један од важних фактора развоја свести и идентитета појединца у мултикултурном друштву (Gaši 2019: 87). Иако је реч о релативно новом моделу учења, у руској лингводидактици интеркултурни приступ актуелан је већ дуги низ година, о чему сведочи велики број научних и стручних радова посвећених овој теми (Верещагин, Костомаров 1990; Стернин 2000а; Тер-Минасова 2000; Пассов 2003; Белая 2008; Алефиренко 2010). За увођење новог приступа у наставу и учење руског језика заслужни су Ј. М. Верещагин и В. Г. Костомаров који су на оснивачкој конференцији МАПРЈАЛ-а у Паризу (1967) поставили основе нове теоријске дисциплине – лингвокултурологије, коју тумаче као културу земље чији се језик учи посматрану из угла лингводидактике. Аутори се залажу за разликовање културологије у ужем смислу и лингвокултурологије која се реализује помоћу филолошке методике наставе, а обухвата норме језичког понашања, узус, говорну етикецију, невербална средства комуникације и комуникативне јединице језика са из-

раженом културном компонентом (безеквивалентну лексику, фразеологију, паремиологију, ономастику) (Кончаревић 2018: 211, 219).

У српској говорној средини и методици наставе руског језика као страног, интегрисано учење језика и културе, иако формално присутно у школским плановима и програмима, у наставној пракси још увек нема своју пуну реализацију. Нестабилан статус руског као другог страног језика и ограничен фонд часова језика у школама, неретко су узрок реалног недостатка времена за обраду свих наставних јединица предвиђених планом и програмом, те маргинализовања културолошких и лингвокултуролошких садржаја на рачун лингвистичких. Међутим, анализа актуеланих уџбеника руског језика за основне и средње школе показује да су аутори водили рачуна о свим важним аспектима наставе, укључујући и културолошки, те су у уџбеничке садржаје укључили низ материјала који могу послужити не само као извор за упознавање са чињеницама стране (руске) културе, већ и као база за поређење – уочавање сличности и разлика, подстицање отворености за прихватање друге, блиске словенске културе и успостављање међукултурног дијалога. Циљ рада је да се укаже на значај који дијалог култура и међукултурна комуникација имају у савременој лингводидактици и методици наставе страног језика, на могућности које у том смислу нуде важећи уџбеници руског језика за основне и средње школе и да се понуде савети и препоруке наставницима за боље и успешније интегрисање интеркултурног приступа у настави руског језика.

У раду се полази од појма међукултурне компетенције као основне категорије међукултурне комуникације, даје се кратак преглед најважнијих теоријских модела за развој интеркултурне компетенције, а затим се на одабраним примерима из уџбеника руског језика анализирају могућности примене наведеног приступа за успостављање међукултурног дијалога и размену искустава на бази међусобне толеранције, поштовања и отворености за прихватање разлика. Резултати анализе треба да покажу да ли је интегрисани приступ језика и културе у довољној мери имплементиран у наставу руског језика у нашим школама, да ли је саображен циљевима наставе, да укажу на предности и значај који овај приступ има у формирању културолошког идентитета појединца, његових вредносних и моралних ставова, као и будућем бољем и лакшем сналажењу и интегрисању у мултикултурно друштво.

Међукултурна компетенција – појам и дефинисање

За успешно успостављање дијалога међу припадницима различитих језика и култура потребно је, поред језичке, културолошке и комуникативне, поседовати и међукултурну компетенцију која је неопходна компонента опште комуникативне компетенције сваког појединца који познаје стране језике (Novak Milić 2006; Petravić 2016; Mušura 2019; Bodrić 2021; Комадина

2022). Међукултурна компетенција у тесној је вези са појмом „међукултурне комуникације” и њен је саставни део. Владање поменутом компетенцијом доприноси бржој и ефикаснијој комуникацији међу припадницима различитих расних, националних, културних и верских заједница, а подразумева комуникациона знања и вештине које омогућавају да се дијалог и размена информација одвијају лако и неометано, на обострану корист и задовољство. Она обухвата познавање вербалних и невербалних видова комуникације и правила комуникационог понашања својствених страниј култури, традицији и обичајима који се разликују од изворних (Andrijević 2013; Bašić 2014; Obad 2017; Кончаревић 2018). Успешан међукултурни дијалог подразумева и конкретна лична и карактерна својства учесника комуникације као што су способност слушања и правовременог реаговања на реплике сабеседника, исказивање сопственог става, уз поштовање туђе, адекватно комуникативно понашање у одређеном социокултурном контексту, толерантност и отвореност за ново и другачије. Учењем језика путем међукултурне комуникације и дијалога међу културама ученици уче не само да правилно разумеју и размењују информације са представницима других језика и народа, већ истовремено изграђују својеврсну језичку личност, формирају однос према народу и земљи чији језик уче, идентификују се са носиоцима друге културе, прихватају или критички сагледавају одређене вредносне ставове, проширујући и богатећи сопствену личност и искуство новим сазнањима, уверењима, погледима на живот и свет.

Међукултурна комуникативна компетенција подразумева познавање општих одлика стране културе, али и специфичних комуникационо-културолошких одлика представника конкретне језичке и културне заједнице. На пример, Србину ће изгледати необичан руски обичај да се у оквиру ручка као предјело сервира салата, за разлику од српске праксе да се салата конзумира уз главно јело. Или да се руска гестикулација разликује од српске. На пример, да се на расстанку длан окреће од себе и маше руком напред – назад, за разлику од српског геста махања руком слева надесно и обрнуто (Кончаревић 2004). Ословљавање типа *Господин*, *Госпожа* у руском језику се срећу знатно ређе у функцији обраћања од одговарајућих српских именица *Господине*, *Госпођо*, док се ословљавање типа руског *Женица* у српском језику среће веома ретко и са веома израженом експресивношћу (Вичентич 2004). Обичај да се гости примају у кухињи код Руса симболише блиске и пријатељске односе и позив на срдачан и топао разговор, док у другим културама пријем у кухињи нема тај смисао. Или, рецимо, истресање столњака кроз прозор на улицу код Руса је израз крајње некултуре, док код Немаца нема то значење (Стернин 2000б). Примера је веома много. У Србији је упознавање и јављање обично праћено руковањем, односно чврстим стиском руке, а поглед је ус-

мерен у поглед саговорника, док је за Јапан карактеристичан наклон, а контакт очима изостаје (Берић 2018). Компетентни познавалац страног језика, на пример, мора знати да Швеђани изразито непристојним сматрају прекидање саговорника у разговору, а да прекиди у говору никако не значе да је саговорник завршио, да грчко одмахивање главом лево-десно не значи „не”, него „да” итд. (Novak Milić 2006).

Наведени примери показују да је међукултурна компетенција сложена и комплексна категорија која поред лингвистичке (познавање страног и матерњег језичког система, развијен речник, владање граматичким правилима, правилно конструисање језичких исказа у усменој и писменој форми итд.) обухвата социолингвистичку (познавање стране комуникационе културе, правила говорне етикеције и комуникативног понашања у одређеном социокултурном контексту) и прагматичку компоненту (поштовање правила и адекватно комуникативно понашање у реалној комуникацији) (Комадина 2022). Све наведене компоненте међусобно су тесно повезане и помажу у савладавању културне и језичке баријере међу припадницима различитих заједница. Ипак, у реалном животу и наставној пракси наставници се често сусрећу са изазовима и тешкоћама које могу бити сметња за успостављање равноправног и пријатељског дијалога међу културама. Овде пре свега имамо у виду стереотипе о страни култури, одбојност према туђем и непознатом, тежак страни језик, сложена граматику, склоност ка критиковању и брзом заузимању негативног става према нечему новом. Због тога је за успешан међукултурни дијалог потребно код ученика развијати емпатију и разумевање других индивидуа и менталитета, отвореност за прихватање туђих уверења и традиција, свест о сопственом језичком и културном идентитету, умеће слушања и разумевања сабеседника уз вешто и деликатно избегавање језичких конфликата, успостављање психолошки повољне климе за комуникацију, способност успостављања и неговања партнерских, пословних и пријатељских односа на дуже стазе.

Модел међукултурне компетенције

За сузбијање и превенцију потенцијалних тешкоћа у успостављању комуникације међу припадницима различитих култура, у лингводидактици су осмишљени различити модели међукултурне компетенције. Аутор једног од најпознатијих модела је амерички социолог Милтон Бенет. У својим радовима он говори о томе да успех комуникације у великој мери зависи од емоционалне отворености и спремности појединца да прихвати другу језичку индивидуу и правилно разуме њен менталитет, ставове и поглед на свет. У процесу прихватања стране културе и њених представника, појединац пролази кроз неколико различитих фаза: 1. изразита одбојност и неприхватање

разлика; 2. одбрана сопственог културног и националног идентитета; 3. минимизација културних разлика; 4. прихватање стране културе и допуштање чињенице да постоје и друге, другачије од матерње; 5. адаптација и приви-кавање на нов начин живота у иностраној земљи; 6. интеграција (Bennett 1993). Веома је значајан и вишедимензионални модел интеркултурне компетенције професора Мајкла Бајрама (Byram 1997) који је послужио као основа за дефинисање појма интеркултурне компетенције у *Заједничком европском оквиру за живе језике* (Bodrić 2021). Према Бајрамовом моделу интеркултурна компетенција обухвата афективну, когнитивну и бихејвиоралну димензију. Све три димензије су међусобно тесно повезане, узајамно се прожимају и допуњују: емоционална димензија подразумева саосећајност и отвореност за прихватање интеркултурних разлика; когнитивна компонента обухвата одређена знања о правилима и нормама језичког и културног понашања, познавање свакодневног живота, обичаја, веровања и моралних начела представника друге културе; бихејвиорална димензија односи се на вештину адекватне примене стечених знања у процесу комуникације, вештину правилног тумачења и поређења изворне и стране културе, уз поседовање критичке свести и поштовање културних разлика (Byram 1997; Bodrić 2021).

Дакле, за успешну комуникацију са припадницима других култура потребан је специфичан приступ и припрема која подразумева развијање самосвести, знатижеље и отворености за прихватање другачијих ставова и уверења. У овом процесу наставник није само пуки преносилац знања и чињеница о циљаној култури, већ својеврстан модератор и медијатор, културни водич који уводи ђаке у један нови свет, откривајући му постепено сву његову лепоту, подстичући жељу за самосталним учењем, истраживањем, сазнавањем. Тако ће ученици, вештим навођењем наставника, на часовима и ван њих, самостално истраживати и проучавати одређене теме из области руске културе, анализирати сличности и разлике у односу на аналогне појаве у сопственој култури, формулисати одређене закључке и заједнички оценити резултате учења. У овом процесу веома је важно правилно постављање питања и усмеравање од стране наставника, подстицање културног дијалога међу ученицима и стварање атмосфере у којој преовладавају знатижеља, емпатија, толеранција и разбијање потенцијалних предрасуда о циљаној култури. Имајући у виду да ученици долазе са различитим културним предзнањима, убеђењима, ставовима и мотивацијом за учење руског језика, не треба очекивати да ће сви проћи кроз „процес адаптације” истом брзином, те истовремено развијати интеркултурну компетенцију. Када је реч о руској култури, те руско-српској историјској, културној и духовној повезаности, наставна пракса најчешће потврђује да већина ученика већ на почетку учења има позитиван став и показује отвореност према сродном словенском језику и култури.

Ипак, у светлу најновијих друштвено-политичких догађања, може се очекивати критички, па и негативан однос према руском језику и култури. У том случају процес „привикавања и адаптације” тећи ће дуже. И овде кључну улогу у усмеравању процеса учења и оснаживању мотивације игра наставник, али и уџбеник руског језика који својим разноврсним културолошким садржајима и истраживачким задацима треба да подстакне ученика на анализу и преиспитивање сопствених ставова.

Међукултурни дијалог у уџбеницима руског језика

У уџбеницима руског језика за основне и средње школе најчешћи извори интеркултурних садржаја су текстови, репродукције уметничких слика, културолошки коментари и прилози из руске књижевне прозе и поезије. Ови садржаји обично су смештени у засебне рубрике под називом «Русский мир» или су организовани у виду пратећих материјала уз главни текст теме. Понуђени материјали начешће презентују одређене чињенице из руске културе, али истовремено нуде низ могућности за успостављање руско-српских паралела и отварање дијалога на бази размене знања и искустава у области историје, културе, традиције, обичаја, веровања.

У једној од таквих рубрика насловљеној «Доброје братство лучше богатства» објашњава се специфичан однос руског менталитета према материјалним стварима и богатству. Руска култура и литература, како утврђују аутори прилога, одувек је истицала да „срећа није у новцу” и да се „срећа не може купити”. Необјашњив осећај кривице због превеликог богатства, како се даље наводи, нагонио је руске трговце да улажу огромна средства у изградњу цркава, отварање болница, библиотека, школа. Чувена Третјаковска галерија у Москви настала је захваљујући Павлу Третјакову, представнику богате трговачке лозе, а Московски уметнички театар основан је захваљујући московском трговцу Сави Морозову. Очигледно, гомилање новца само по себи није имало смисла и представљало је својеврстан терет за душу. Однос према богатству које није вечно и не доноси добро човеку садржан је низу поука и пословица којима обилује руски језик: *Богатство – вода; пришла и ушла; не с богатством жить, а с человеком; лучше капля ума, чем море богатства; богатому не спится: богатый вора боится*. Разлика у односу према богатству између рускојезичног и англојезичног човека, како даље наводе аутори, најбоље одсликава енглеска изрека: „poor but honest” – «бедный, но честный». Оваква изрека је несхватљива руском менталитету, објашњавају аутори, јер се код Руса непоштење асоцира не са сиромаштвом, већ са богатством – претпоставља се да се велико богатство не може стећи поштем путем. О томе говоре и руске народне бајке које од раног детињства сугеришу једноставну мисао да је бити богат – лоше. Зато су у руским бајкама

сви богати лоши, а сви сиромашни добри. Отуда и изразито негативан став према материјалном богатству (ДВВР 3: 87).

Наведени одломак даје могућност за отварање међукултурног дијалога и дискусију о односу према материјалним и духовним вредностима у словенском и западном свету. Такође, могуће је повући паралелу са српском традицијом и културом, те упутити ученике да потраже српске пословице и народне приповетке које на сличан начин говоре о односу према богатству, да истраже ко су били велики српски задужбинари и средњовековни српски владари који су велики део свога богатства завештали српском народу, оставили иза себе знамените грађевине, манастире и цркве необичне лепоте. Па иако уз текст у уџбенику нема задатака ни смерница које би навеле ученике на самостално истраживање, потенцијални задатак наставника био би да низом питања и адекватно осмишљених задатака, побуди знатижељу, покрене дијалог и подстакне ученике на дискусију и самостално истраживање дате теме.

Као добра илустрација за успостављање руско-српске историјске и духовне паралеле и размену културноисторијских садржаја могу послужити текстови о Русији у време татарско-монголског ропства и Србији под турском влашћу. Главно оружје у борби против непријатељи били су, како се у текстовима наводи, за једне мач, а за друге молитва. У тексту «Русь во время татаро-монгольского ига» детаљно су описани догађаји који су претходили бици на Куликовом пољу крај реке Дон, храброст руске војске која је, иако слабија, предвођена великим московским кнезом Дмитријем Ивановичем, однела сјајну победу над Татарима. Куликовска битка представљала је тријумф великог кнеза Дмитрија кога је народ, у спомен победе на Дону, почео називати Донским. Ова победа је, како истиче аутор текста, оснажила у руском народу дух јединства и веру да уједињеним снагама и слогом могу победити сваког непријатеља. Као аналоган догађај који је оставио дубок траг у српској историји наводи се битка на Косовом пољу 1389. године. У тексту «Косово поле» руски дечак Волођа моли свог српског друга Милана да му исприча нешто занимљиво о свом народу. И Милан одлучује да исприча причу о боју на Косову. Текст је конструисан у виду дијалога у коме руски дечак поставља питања, а српски настоји да што верније одговори. У кратком излагању, он истиче да је Косовска битка за Србе била исто толико судбоносна, колико и Куликовска за Русе. Скупила се огромна војска какву српска земља није видела никада ни пре, ни после ове битке. Турска сила је била три пута бројнија и снажнија, али Срби су морали да бране своју земљу. Па иако формално поражени, Срби излазе из боја као морални и духовни победници. На питање зашто је то тако, Милан објашњава да је у Косовској бици садржана сва вера, мудрост и етика српског народа. Вера нас учи да истина, добро и правда увек побеђују, каже Милан, мудрост нас теши да нијед-

но зло није вечно, а етика каже да је боље достојно умрети, него недостојно живети. Српска војска је на пољу Косову добровољно себе принела на жртву за слободу и част свога народа, за достојанство будућих покољења. Зато је она морални победник, поручује српски дечак, а на крају разговора предлаже другару да заједно прочитају српску народну песму у којој су описана размишљања кнеза Лазара уочи страшног боја (ДВВР 1: 104–105, 116–117).

Ове универзалне духовне и моралне поруке које аутори кроз разговор двојице дечака упућују читаоцима са страница уџбеника, могу послужити као полазишта за отварање дијалога и покретање дискусије о историјској и духовној вези ова два важна догађаја која су обележила руску и српску историју. Причешћивање кнеза Лазара и српске војске пред полазак у бој, као и одлазак великог кнеза Дмитрија Ивановича у Тројицки манастир оцу Сергију Радоњешком по благослов уочи Куликовске битке, такође су важни моменти који су у великој мери определили духовну и моралну снагу српске и руске војске и утицали на ток и исход битака. Након читања текста о Косовској бици, следе притекстуални задаци у којима се ученици упућују да још једном прочитају текст о бици на Куликовом пољу и упореде најважније моменте двеју битака. То је одлична прилика за успостављање међукултурног дијалога, постављање питања, дискусију и анализу поменутих догађаја. И овде важну улогу има наставник који вештим вођењем треба да покрене дијалог и увуче ученике у дискусију. Дијалог се може водити у пару или групи, с акцентом на развијању умења учтивог обраћања, и започињања дијалога, вештине правилног постављања питања, давања краћих и дужих одговора, формулисања сопственог мишљења, изражавања слагања или неслагања, као и свођења резултата дискусије.

На сличан начин ова историјска тема обрађује се у уџбенику за 6. разред основне школе: ученици се најпре постепено уводе у тему кроз читање краћег дијалога који воде два дечака, а затим се деле у две групе, од којих се једна зове «Косово поле», а друга «Куликово поле». Свака екипа добија задатак да за следећи час смисли и запише десет питања на руском језику у вези са битком коју представља. Представници екипа наизменично извлаче питања и покушавају да одговоре, а побеђује екипа која има више тачних одговора (НК 2: 30).

На страницама уџбеникама налазимо још пуно примера који пружају могућности за дијалогизирање, анализирање, упоређивање и повезивање информација из области историје и културе руског и српског народа. У радној свесци уџбеника за трећи разред гимназија и средњих стручних школа, уз кратку информацију о старим руским градовима који чине Златни прстен Русије, ученици се упознају са Переслављем-Заљеским, једним од градова из тог прстена у коме се родио свети благоверни кнез Александар Невски и у коме

је крајем XVII века млади Петар I изградио прву руску ратну флоту. Ученицима се затим предлаже да крену на виртуелно путовање по „престоничком прстену Србије”, тј. посете неке од средњовековних и новијих српских престоница – Стари Рас, Призрен, Крушевац, Смедерево, Тополу, Крагујевац, Београд и прикупе основне податке о једној од њих. Даље добијају задатак да сами осмисле „Златни прстен Србије” према сопственим критеријумима и интересовањима (тврђаве, манастири, бање, римска насеља, музички или филмски фестивали, спортски догађаји и сл.) (ДВВР 3: 164–169). На тај начин, паралелно са усвајањем чињеница из руске историје и културе, ученицима се пружа могућност да освеже знања из сопствене историје и испричају нешто о својој земљи, повуку својеврсну паралелу и интегрису знања из руске и српске националне културе. Интегрисана знања могу послужити као материјал за конструисање дијалога, упоређивање, постављање питања, размену мишљења и организовање плана виртуелне екскурзије по неком од руских или српских градова „златног прстена”.

Руско-српска историјска и културна преплитања присутна су у готово свим уџбеницима за гимназије и средње стручне школе. Ипак, по обиму садржаја и избору тема посебно се издваја уџбеник за трећи разред у коме је заступљен велики број текстова из руско-српске историјске и културне прошлости. Као илустрација може послужити текст «Наши русские» који је посвећен животу руских емиграната који су након Октобарске револуције 1917. нашли уточиште у Краљевини СХС. У тексту се наводе речи Николе Пашића са заседања Скупштине 25. јануара 1922. године, који је том приликом изразио благодарност великом руском народу који је Србији притекао у помоћ 1914. када јој је Аустро-Угарска објавила рат. Према речима Пашића, у Србији су руски емигранти примљени као рођена браћа, са жељом да ту и остану. Даље се наводи да услед великих губитака у Првом светском рату у српском друштву, економији и култури није било довољно стручњака, те да су у Србији пронашли посао многи руски лекари, инжењери, архитекте, официри. Девет руских научника постали су академици Српске академије наука, а више од шестсто наставника нашло је запослење у српским школама и на факултетима. По пројектима руских архитеката, у Србији разрушеној ратним вихором, подигнуто је на десетине најлепших здања. Емигранти су добили свој културни центар – Руски дом императора Николаја II, каквог није било ни у једној другој земљи. Краљ Александар је истицао да Руси морају очувати свој национални дух и традицију и подржавао је отварање руских школа: „Примити, нахранити, излечити је увек потребно и добро. Али у свету постоји народ за кога је духовно благо драгоценije од хлеба. То су наши Руси” (ДВВР 3: 119–120).

Овим речима краља Александра, којима се завршава текст, још једном се подвлачи историјска и духовна повезаност руског и српског народа, као и спремност на узајамну подршку и помоћ у најтежим ситуацијама. Након читања текста, ученици слушају аудио-запис у коме један руски емигрант говори о својим сећањима из времена доласка Руса у Србију, у град Неготин. Понуђени материјали отварају велику тему у историји руско-српских односа и нуде мноштво података за анализирање, упоређивање, дискусију и покретање међукултурног дијалога. Ученицима се затим предлаже да сами истраже да ли су у њиховом граду живели руски емигранти и испричају нешто о њима: где су живели, чиме су се бавили, какав траг су оставили. Или да, уколико у њиховој породици има предака из редова руске емиграције, што више сазнају о њима и испричају о томе на часу (ДВВР 3: 120–121).

Текст «Наши русские» може се повезати са кратим записом о песми *Тамо далеко* из уџбеника руског језика за осми разред основне школе. *Тамо далеко* је била омиљена песма српских војника у Првом светском рату, а затим је, како се наводи, постала омиљена песма руских емиграната у Краљевини СХС. Песма је преведена на руски језик, а Руси су је певали с љубављу и сетом, сећајући се своје далеке домовине. Ученицима се предлаже да одслушају руску верзију песме «Там далеко» у извођењу Хора слависта и упореде српску и руску варијанту. На овај начин се кроз музику и песму оснажују родољубива осећања и емпатија према руском народу коме је Србија постала друга домовина (НК 4: 26).

У уџбеницима се обрађује још читав низ тема које могу послужити као основа за покретање дијалога и контрастирање руске и српске националне културе. Као добар пример контрастирања наводимо текст из уџбеника руског језика за други разред српских православних богословија у коме се води разговор о двема националним кухињама. Ученици Карловачке богословије угостили су своје колеге из Санкт-Петербурга, а током заједничке вечере повео се разговор о српским националним јелима. На питање руских колега шта да пробају док бораве у Србији, српски дечак Душан саветује да обавезно пробају пасуљ, гибаницу, проју, лепињу са кајмаком, ужичку пршуту, сјенички сир и ђувеч. Затим следе питања о руској кухињи и најпознатијим руским јелима. Руски дечак Миша тумачи српским другарима смисао руске пословице «Щи да каша – пища наша», истичући да су управо ова два јела чинила основу руске националне кухиње (РО: 142). Цео текст конструисан је у форми дијалога у којој се кроз питања и одговоре преплићу елементи руске и српске националне културе и размењују информације о омиљеним руским и српским јелима и напицима. Текст може послужити као материјал за покретање дискусије, рад у пару или групи, прикупљање и презентацију омиљених рецепата, састављање руско-српског менија, али и као повод за посету неког од националних ресторана или евентуалну дегустацију самостално припремљених закуски или напитака у мањим групама на часу.

Закључак

Спроведена анализа показује да уџбеници руског језика за основне и средње школе поседују добар потенцијал за успостављање руско-српског културног дијалога: снабдевени су разноврсним текстовима културолошке и историјске тематике, поседују добро разрађен систем вежбања за подстицање свих језичких вештина, са акцентом на усменој и писаној комуникацији – постављању питања, давању краћих и дужих усмених и писаних одговора, успостављању дијалога и размени мишљења на бази међусобне толеранције, поштовања и прихватања сличности и разлика. Уџбеници афирмишу позитивне вредности, љубав и бригу према ближњем, љубав према породици, неговање руске и српске националне културе, историје, православне духовне традиције и обичаја. Кроз наставу језика, ученици богате своја језичка, али и општа знања, уче да размењују мишљења и искуства кроз културу успостављања дијалога, учтиво обраћање, постављање питања, изношење сопственог става, изражавање слагања или неслагања и низ других комуникативних функција које су неопходне за успешну комуникацију са рускојезичним говорницима. Учећи руски језик, ученици се упознају са важним догађајима који су обележили руску и српску историју и успоставили нераскидиве везе између два народа, са обичајима, празницима, сличностима и разликама између двеју сродних култура, као и о свему што повезује српски и руски народ пријатељским и братским везама. Претпоставља се да би овакав приступ могао допринети бржем и лакшем превазилажењу језичке и културне баријере, уколико је она присутна код појединаца, напуштају негативног става према наставном предмету и формирању позитивне слике о руском народу, земљи и језику који је предмет учења (Јовић, Комадина 2019). Неговање међукултурног дијалога би у том смислу могло имати кључну улогу у преношењу највреднијих тековина руске и српске националне културе и њиховој непосредној имплементацији у наставу језика. Дијалог култура би несумњиво оплеменио образовни процес, унео више динамике и мотивације за учење на самом часу и ван часова, допринео ширењу културних видика ученика, обогатио њихове личности новим вредностима, ставовима, навикама самосталног читања, истраживања, учења и учинио их отворенијим и спремнијим за комуникацију у мултикултурном друштву.

Цитирана литература

- Алефиренко, Николай Ф. Лингвокултурология. Ценностно-смысловое пространство языка: учебное пособие. Москва: Флинта, Наука, 2010.
 [Alefirenko, Nikolai F. Lingvokul'turologiâ. Cennostno-smyslovoe prostranstvo âzyka: uchebnoe posobie. Moskva: Flinta, Nauka, 2010]
- Белая, Елена Н. Теория и практика межкультурной коммуникации: учебное пособие. Омск: Изд-во Ом. гос. ун-та, 2008.

- [Belaâ, Elena N. Teoriâ i praktika mezhkul'turnoj komunikacii: uchebnoe posobie. Omsk: Izd-vo Om. gos. un-ta, 2008]
- Берић, Андријана Б. „Вега између културе и усвајања страног језика (са освртом на језик струке на ФТН-у)”. [У:] З. Кашић (ур.) О језику са разних аспеката. Нови Сад: Друштво за применјену лингвистику Србије, Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду, Филолошки факултет Универзитета у Београду, 2018, 153–168.
- [Berić, Andrijana B. „Veza između kulture i usvajanja stranog jezika (sa osvrtom na jezik struke na FTN-u)”. [У:] З. Кашић (ур.) О језику са разних аспеката. Нови Сад: Друштво за применјену лингвистику Србије, Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду, Филолошки факултет Универзитета у Београду, 2018, 153–168]
- Верещагин, Евгений М., Виталий Г. Костомаров. Язык и культура. Лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного. Москва: Русский язык, 1990.
- [Vereshchagin, Evgeniï M., Vitaliï G. Kostomarov. Âzyk i kul'tura. Lingvostranovedenie v prepodavanii russkogo âzyka kak inostrannogo. Moskva: Russkiï âzyk, 1990]
- Вичентич, Биљана. «Речевой этикет у сербов и русских». Коммуникативное поведение. Вып. 19. Коммуникативное поведение славянских народов 2004: 95–101.
- [Vichentich, Biľana. «Rechevoj ètiket u serbov i rysskih». Kommyunikativnoe povedenie. Выр. 19. Kommyunikativnoe povedenie slavânskih narodov, 2004: 95–101]
- Јовић, Александра В., Исидора Д. Комадина. „Културолошка обележја и контрастирање језика у настави”. [У:] С. Маринковић (ур.) Наука, настава, учење: проблеми и перспективе. Ужице: Педагошки факултет, 2019, 395–410.
- [Jović, Aleksandra V., Isidora D. Komadina. „Kulturološka obeležja i kontrastiranje jezika u nastavi”. [U:] S. Marinković (ur.) Nauka, nastava, učenje: problemi i perspektive. Užice: Pedagoški fakultet, 2019, 395–410]
- Комадина, Исидора Д. Формирање социокултурне компетенције у настави руског језика посредством уџбеника. Докторска дисертација (рукопис). Филолошки факултет, Београд, 2022.
- [Komadina, Isidora D. Formiranje sociokulturne kompetencije u nastavi ruskog jezika posredstvom udžbenika. Doktorska disertacija (rukopis). Filološki fakultet, Beograd, 2022]
- Кончаревић, Ксенија. Савремена настава руског језика: садржаји, организација, облици. Београд: Славистичко друштво Србије, 2004.
- [Končarević, Ksenija. Savremena nastava ruskog jezika: sadržaji, organizacija, oblici. Beograd: Slavističko društvo Srbije, 2004]
- Кончаревић, Ксенија. Језик и култура: славистичка перспектива. Београд: Јасен, 2018.
- [Končarević, Ksenija. Jezik i kultura: slavistička perspektiva. Beograd: Jasen, 2018]
- Пассов, Ефим И. Коммуникативное иноязычное образование: готовим к диалогу культур: пособие для учителей учреждений, обеспечивающих получение общего среднего образования. Минск: Лексис, 2003.

- [Passov, Efim I. Kommunikativnoe inoâzychnoe obrazovanie: gotovim k dialogu kul'tur: posobie dlâ uchitelei uchrezhdenii, obespechivaûshih poluchenie obshchego srednego obrazovaniâ. Minsk: Leksis, 2003]
- Стернин, Иосиф А. Модели описания коммуникативного поведения. Воронеж: Гарант, 2000а.
- [Sternin, Iosif A. Modeli opisaniâ kommunikativnogo povedeniâ. Voronezh: Garant, 2000а]
- Стернин, Иосиф А. «Понятие коммуникативного поведения и проблемы его исследования». Русское и финское коммуникативное поведение. Воронеж: Изд-во ВГТУ, 2000б: 4–20
- <<http://commbehavior.narod.ru/RusFin/RusFin2000/Sternin1.htm>> 15.06.2023.
- [Sternin, Iosif A. «Ponâtie kommunikativnogo povedeniâ i problemy ego issledovaniâ». Russkoe i finskoe kommunikativnoe povedenie. Voronezh: Izd-vo VGTU, 2000b: 4–20 <<http://commbehavior.narod.ru/RusFin/RusFin2000/Sternin1.htm>> 15.06.2023.]
- Тер-Минасова, Светлана Г. Язык и межкультурная коммуникация. Москва: Слово/Slovo, 2000.
- [Ter-Minasova, Svetlana G. Âzyk i mezhkul'turnaâ kommunikaciâ. Moskva: Slovo/Slovo, 2000]
- Andrijević, Maja. „Važnost neverbalne komunikacije za sticanje interkulturne kompetencije u nastavi L2”. [U:] J. Vučo, V. Polovina (ur.) Savremeni tokovi u lingvističkim istraživanjima. Knj. 2. Beograd: Filološki fakultet Univerziteta, 2013, 223–242.
- Bašić, Marijana. „Interkulturalna sastavnica komunikacijske kompetencije”. Magistra Iadertina 9 (1), 2014: 55–70 <https://bib.irb.hr/datoteka/775983.Interkulturalna_sastavnica_komunikacijske_kompetencije.pdf> 15.06.2023.
- Bennett, Milton J. “Towards Ethnorelativism: A Developmental Model of Intercultural Sensitivity (revised)”. [In:] R. M. Paige (ed.) Education for the Intercultural Experience. Yarmouth: Intercultural Press, 1993, 21–71.
- Bodrić, Radmila. „Interkulturalna kompetencija srednjoškolskih učenika engleskog jezika u Srbiji”. Folia linguistica et litteraria 12 (34), 2021: 311–28 <<https://folia.ac.me/image/34/Radmila-Bodric.pdf>> 02.06.2023.
- Byram, Michael. Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence. Clevedon: Multilingual Matters, 1997.
- Gaši, Tijana. „Interkulturalna kompetencija u nastavi stranih jezika – predlog za metode i tehnike u nastavnoj praksi”. Živi jezici 39 (1), 2019: 87–100.
- Mušura, Gordana D. Sticanje interkulturne komunikativne kompetencije u nastavi italijanskog jezika kao stranog u osnovnoj školi. Doktorska disertacija. Filološki fakultet, Beograd, 2019.
- Novak Milić, Jasna. „Međukulturalna kompetencija u nastavi stranoga i drugoga jezika”. Strani jezici 35 (3), 2006: 269–276 <<https://www.academia.edu/3789806/>>

Me%C4%91ukulturna_kompetencija_u_nastavi_stranoga_i_drugoga_jezika>10.06.2023.

Obad, Kemal. „Одређење и изазови интеркултурне комуникације у савременим културалним односима”. Истраживање 12. Mostar: Факултета хуманистичких наука, 2017: 219–238 <https://fhn.unmo.ba/wp-content/uploads/2021/01/Istrazivanja-12_2017-web.pdf> 01.06.2023.

Petravić, Ana. Међукултурна компетенција у настави страних језика: од теоријских концепата до примјене. Загреб: Школска књига, 2016.

Извори

РО – Кончаревић, Ксенија. Радость общения: уџбеник руског језика за другу годину српских православних богословија. Београд: Свети архијерејски синод Српске православне цркве, 2001.

[Končarević, Ksenija. Radost' obshcheniĭa: udžbenik ruskog jezika za drugu godinu srpskih pravoslavnih bogoslovija. Beograd: Sveti arhijerejski sinod Srpske pravoslavne crkve, 2001]

ДВВР 1 – Марић, Биљана, Маријана Папрић, Вера Лазаревић Вуловић. До встречи в России. Руски језик: уџбеник и радна свеска за 1. разред гимназије и средње стручне школе. Београд: Завод за уџбенике, 2020.

[Marić, Biljana, Marijana Paprić, Vera Lazarević Vulović. Do vstrechi v Rossii. Ruski jezik: udžbenik i radna sveska za 1. razred gimnazije i srednje stručne škole. Beograd: Zavod za udžbenike, 2020]

ДВВР 3 – Марић, Биљана, Маријана Папрић, Вера Лазаревић Вуловић. До встречи в России 3. Руски језик: уџбеник и радна свеска за трећи разред гимназије и средњих стручних школа. Београд: Завод за уџбенике, 2015.

[Marić, Biljana, Marijana Paprić, Vera Lazarević Vulović. Do vstrechi v Rossii 3. Ruski jezik: udžbenik i radna sveska za treći razred gimnazije i srednjih stručnih škola. Beograd: Zavod za udžbenike, 2015]

НК 2 – Меденица, Лука, Бранислав Николић, Мира Симеуновић. Наш класс 2. Руски језик за шести разред основне школе: уџбеник за другу годину учења. Београд: Завод за уџбенике, 2019.

[Medenica, Luka, Branislav Nikolić, Mira Simeunović. Nash klass 2. Ruski jezik za šesti razred osnovne škole: udžbenik za drugu godinu učenja. Beograd: Zavod za udžbenike, 2019]

НК 4 – Меденица, Лука, Бранислав Николић, Мира Симеуновић. Наш класс 4. Руски језик за 8. разред основне школе: уџбеник за четврту годину учења. Београд: Завод за уџбенике, 2021.

[Medenica, Luka, Branislav Nikolić, Mira Simeunović. Nash klass 4. Ruski jezik za 8. razred osnovne škole: udžbenik za četvrtu godinu učenja. Beograd: Zavod za udžbenike, 2021]

Марианна Паприч

О ДИАЛОГЕ КУЛЬТУР В ПРЕПОДАВАНИИ РУССКОГО ЯЗЫКА КАК ИНОСТРАННОГО

Резюме

Преподавание иностранных языков неразрывно связано с культурой и традициями страны и народа, язык которого изучается. Современная лингводидактика и методика обучения иностранным языкам придают большое значение культурологической и лингвокультурологической компонентам, т.е. изучению языка через культуру, диалог и навык адекватного коммуникативного поведения в ситуациях, характерных для определённого социокультурного контекста. Интегрированное изучение языка и культуры постепенно знакомит учащегося с новой социокультурной реальностью – формирует объективный образ страны и народа, язык которого изучается, раскрывает образ жизни и мышления представителей других народов. Таким образом, наряду с овладением новым языком, проводится т.н. «вторичная аккультурация и социализация» личности, т.е. формирование у учащихся умения проникать в личность и менталитет носителей иной культуры, одновременно расширяя собственные знания, опыт и мировоззрение.

В статье рассматриваются культура и межкультурная коммуникация в преподавании русского языка как иностранного, проводится анализ современных учебников русского языка для сербских восьмилетних школ, гимназий и средних профессиональных учебных заведений. Рассматривается представленность элементов русской и сербской национальных культур, овладение русским языком на основе культурного диалога между ними. Результаты исследования должны продемонстрировать, насколько адекватно в сербских школах при обучении русскому языку реализуется интегрированный подход к изучению языка и культуры, способствует ли он формированию коммуникативной компетенции в сфере межкультурного общения, а также налаживанию диалога между представителями двух культур – русской и сербской.

Ключевые слова: русский язык, учебник русского языка, обучение, культура, межкультурная коммуникация.